

Beszámolók

Szemlék

Referátumok

Könyvtári szolgáltatások vakok számára: Afrikából nézve

Afrika lakossága 935 milliót tesz ki. Közülük 6,68 millió vak, 20 millió gyengén látó. Az országok többségében a vak gyerekek kevesebb mint 10%-a részesül iskolai oktatásban, s közülük is csak 5% talál munkahelyet a tanulmányok befejezése után. Egyedül Dél-Afrikában részesülnek munkanélküli vak személyek valamelyes támogatásban. Majdnem valamennyi afrikai országban (53) működnek vakok szervezetei, de gyengék és szegények; működésüket növekvő mértékben támogatja az *AFUB (African Union of the Blind)* és a *WBU (World Blind Union)*.

A szerző a helyzet felmérése érdekében kérdőívet osztott szét az IFLA vakok könyvtárai szekciójának 2007-ben Grahamstownban (Dél-Afrika) tartott elő-konferenciáján. A beérkezett kérdőívek a Szaharától délre eső országok könyvtári körülményeiről tájékoztatnak. (Feltehetően Észak-Afrikában valamelyest jobb a helyzet.)

A válaszoló nyolc ország közül Dél-Afrika a szerencsés kivétel. Itt két, kellő anyagiakkal ellátott szervezet gondoskodik átfogó könyvtári szolgáltatásokról. Az ellátás modellje: központi elosztás ingyenes postai szállítással és minikönyvtárakkal. Braille-írású és hangoskönyvek állnak rendelkezésre, megkezdődött a hangoskönyvek digitalizálása (*DAISY = Digital Accessible Information System*), személyhez szóló információs szolgálathoz lehet fordulni. A *Tape Aids for the Blind* 27 hangfelvevő stúdiót működtet, amelyek könyveket, magazinokat és általános információs kiadványokat állítanak elő, mind a 11 hivatalos nyelven. Három kiadó és számos szervezet produkál Braille-kiadványokat. Egyre több vaknak van személyi számítógépe, ami lehetővé teszi, hogy az interneten keresztül számos forrásból juthassanak hozzá elektronikus szövegekhez, köztük könyvekhez is. A rózsás képet csak az árnyékolja be, hogy meglehetősen alacsony a Braille-írástudás aránya. Jelenleg 20 iskola működik a vakok számára, de folyamatban van ezek integrálása az ún. teljes szolgáltatást nyújtó iskolákba.

Kenyában is törvény gondoskodik arról, hogy a lakosság egésze könyvtári ellátásban részesüljön, és ennek keretében három stratégiaileg fontos helyen működik könyvtári szolgálat vakoknak és gyengén látóknak. A Braille- és hangos dokumentumokon kívül lehetőség van a zárláncú tévék és az internet használatára is. A Kenyatta Egyetemen Braille-írásban is hozzáférhető bizonyos oktatási anyagok, továbbá három napilap. A 72 körzet közül 34-ben működnek integrált oktatási programok, és mellettük 24 iskola aktívan foglalkozik látássérült személyek integrált oktatásával.

Zambiában a vakok nemzetközi könyvtára működteti a kölcsönzőszolgálatot, állít elő hangoskönyveket és készít Braille-transzkripciókat. Tanfolyamot szervez megvakult személyeknek, írástudásra és számítógépes ismeretekre képez. A minapában bevezették a vakok integrált oktatását, de továbbra is működik néhány, kifejezetten vakok számára létesült iskola.

Zimbabweban a mind kaotikusabb körülmények és növekvő anyagi nehézségek közepette a *Dorothy Duncan Centre* tesz sokat a vakok könyvtári ellátásáért: hangszalagok, CD-k DAISY, Braille-kiadványok megjelentetése angolul és a helyi nyelveken. Kérésre könyveket kölcsönöz iskolának és egyéni tanulóknak egy-egy tanévre. A központ tanfolyamokat is szervez a technikai eszközök használatának elsajátítására. Három vak iskolája működik (sok gyereket azonban kivettek a szülők, mert nem bírják a költségeket), s az általános iskolai oktatásban most a korábbi 54 helyett csak 24 egységben folyik a vakok tanítása. A munka java része magánháznál folyik, mivel az embereknek nincs pénze a közlekedésre.

Nigéria 120 millió lakosából egymillió a látássérült vagy vak; közöttük 25 000 az iskoláskorú, akiknek csak 10%-a jár iskolába. Bár korlátozott létszámban, az oktatás minden szintjén (a felsőoktatásban és a szakmunkásképzésben is) találkozunk vak tanulókkal. Oktatási anyagokkal való ellátottságuk

azonban esetleges és koordinálatlan. Öt szervezet állít elő Braille-kiadványokat, s közülük kettő hangos anyagokat is. Az ország 36 állami könyvtárából csak három nyújt szolgáltatásokat vakok számára. Az *Ibadani Egyetemen* elkészült a látássérült személyek alternatív formátumainak számítógépes katalógusa.

Sierra Leone és Libéria polgárháborúkon ment keresztül, ezért igen szegényes feltételek között kényszerülnek működni. A *FORCE* holland alapítvány nyújt segítséget mindkét országban a vakok dokumentumokkal való ellátásához. Bár vannak a vakokra specializált oktatási központok, egyiknek sincs könyvtára. Libériában biztató jel, hogy létrehoztak egy oktatási központot 300 tanuló és 110 bentlakó számára, s egy könyvtárat is, internet hozzáféréssel.

Gambia a legkevésbé fejlett országokat példázza. Egy vakok iskolája működik, öt osztállyal és egy forrásközponttal. Ezt elvégezvén a tanulók a normál iskolákba kerülnek, ahol utazó oktatók segítségével részesülnek, de nem férhetnek hozzá Braille- és egyéb dokumentumokhoz.

Az egyes országok helyzetének bemutatása után öt érdemi kérdéssel foglalkozik a szerző.

- **Írni-olvasni tudás és oktatás.** Ahol a vakok elkülönített oktatása folyik, ott az intézmények kapacitása alacsony, ahol pedig integrálták a rendes iskolarendszerbe, ott alacsony a beiskolázottság, nagy a lemorzsolódás, nem kielégítő a háttértámogatás és a szakképzés. Ennek megfelelően alacsony az írni-olvasni tudás aránya is. Még Dél-Afrikában is csak 1,2%-os a Braille-írás ismerete. Egymással összefüggő tényezők az oktatás színvonala, az oktatási kultúra előmozdítása és a könyvtári szolgálat fejlesztése a súlyos probléma megoldásában. Lényeges követelmény, hogy minden iskolából, ahol vak és nehezen látó gyerekek oktatásával foglalkoznak, hozzáférés legyen a könyvtári szolgáltatásokhoz.
- **A szolgáltatások szűkössége.** A helyzetfelmérésből és egyéb tapasztalatokból nyilvánvaló, hogy igen kevés helyen állítanak elő Braille-könyveket, kevés a könyvtárak száma, és közülük is kevés működik optimálisan. Az izolált könyvtárak esetében kétséges az archiválás és a katalógizálás. A hangsúly inkább a szórakoztató anyagra esik, és kevés figyelem a tanulmányi és szakmai dokumentumokra. A szakképzett könyvtárosoknak nem jelent karrierlehetőséget a vakok ellátásában dolgozni. Rendszeres támogatások,

testvérintézményi rendszer, személycserék segíthetnének e probléma leküzdésében.

- **Normák és elvárások.** Választ kell adni azokra a kérdésekre, hogy milyen mércének kell megfelelniük a könyvtáraknak: hány olvasót, milyen formátumokkal kell kiszolgálni, mekkora legyen a gyűjtemény, milyen segítséget kell nyújtaniuk a könyvtáraknak az iskolai munkához? Az érem másik oldala hasonlóképpen fontos: milyen követelményeket támaszthatnak joggal a vakok a könyvtáraikkal szemben, a különféle igények mennyiben elégíthetők ki, melyek a legsürgetőbb és melyek a halasztható szükségletek? Mindezek gyakorlati kérdések, amelyeket konkrét elvárásokként kell megfogalmazni a kormányokkal és saját magunkkal szemben.
- **A technológiai szakadék.** Ez a szakadék nemcsak a szegények és gazdagok között húzódik, hanem az idősebb és a fiatalabb nemzedékek között is. A vakok fiatal korosztályaiban már sokan szereztek jártasságot a számítógépek használatában. Nekik az internet napi információforrássá vált és szellemi kielégülést nyújt. Számos vak gyakori könyvolvasó, de nem veszi igénybe egyetlen könyvtár szolgáltatásait sem. S várható, hogy a közeljövőben egyetlen kicsiny szerkezet a zsebben gondoskodik a vakok számára is a kommunikációs, információs és szórakozási lehetőségekről. A könyvtárak bizonyos értelemben vízváltáson állnak: hogyan válhatnak az új generációk fontos intézményeivé?

Minden nehézség és súlyos körülmény ellenére okunk van az optimizmusra. A hátrányos helyzetű személyek jogaiért küzdő mozgalom világszerte és Afrikában is új lendületet nyert. Sokat jelent az *Egyesült Nemzetek Szervezetének* új egyezménye a hátrányos helyzetű személyek jogairól a maga terveivel és megfigyelő rendszerével nemzetközi szinten egyaránt. Az ICEVI és a WBU oktatási programot irányzott elő a látássérült gyermekek számára (*EFA-VI = Education for All Visually Impaired Children*). Sokat ígérő az egész afrikai kontinensre kiterjedő program is (*African Decade of Disabled Persons*). A WBU ígéretes tárgyalásokat folytat a *WIPO-val* (*World Intellectual Property Organization*) és az *IPA-val* (*International Publishers Association*) a szerzői jognak a vakok számára előnyös alkalmazásáról. A WBU és az AFUB növeli és erősíti kapcsolatait a fejlesztésben részt vevő partnereivel.

A legfontosabb azonban az, ami a látássérült személyek oktatása terén történik. A vakok szervezeteinek és a vak gyermekek szüleinek állandóan és

TMT 55. évf. 2008. 10. sz.

erőteljesen kell hangoztatniuk igényüket az általános oktatás iránt, s ennek keretében az olvasáshoz való egyetemes jogot. Ez utóbbi feltétele, hogy meglegyen az olvasás képessége, s legyen mit olvasni. Ebben a törekvésben a tanárok és a könyvtárosok szövetségesei a hátrányos helyzetű

személyek jogaiért küzdő mozgalomnak. A kilátások biztatóak.

/ROWLAND, William: Library services for blind people: an African perspective. = IFLA Journal, 34. köt. 1. sz. 2008. márc. p. 84-89./

(Papp István)